

ONDERZOEKS- EN
ADVIESBUREAU

Bladel Lange Trekken

Inventariserend veldonderzoek door middel van
proefsleuven

BAAC rapport A-10.0256

december 2010

Auteur:

drs. S. Brussé

Status:

Definitief

Colofon

ISSN:	1873-9350
Auteur:	drs. S. Brussé
Redactie:	drs. J. de Winter
Veldwerk:	drs. J. de Winter drs. S. Brussé dhr. M. Blom
Determinatie aardewerk:	drs. A.C. van de Venne
Illustraties:	mevr. M. Maas drs. S. Brussé
Copyright:	Gemeente Bladel/ BAAC bv 's-Hertogenbosch

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Bladel en/of BAAC bv 's-Hertogenbosch.

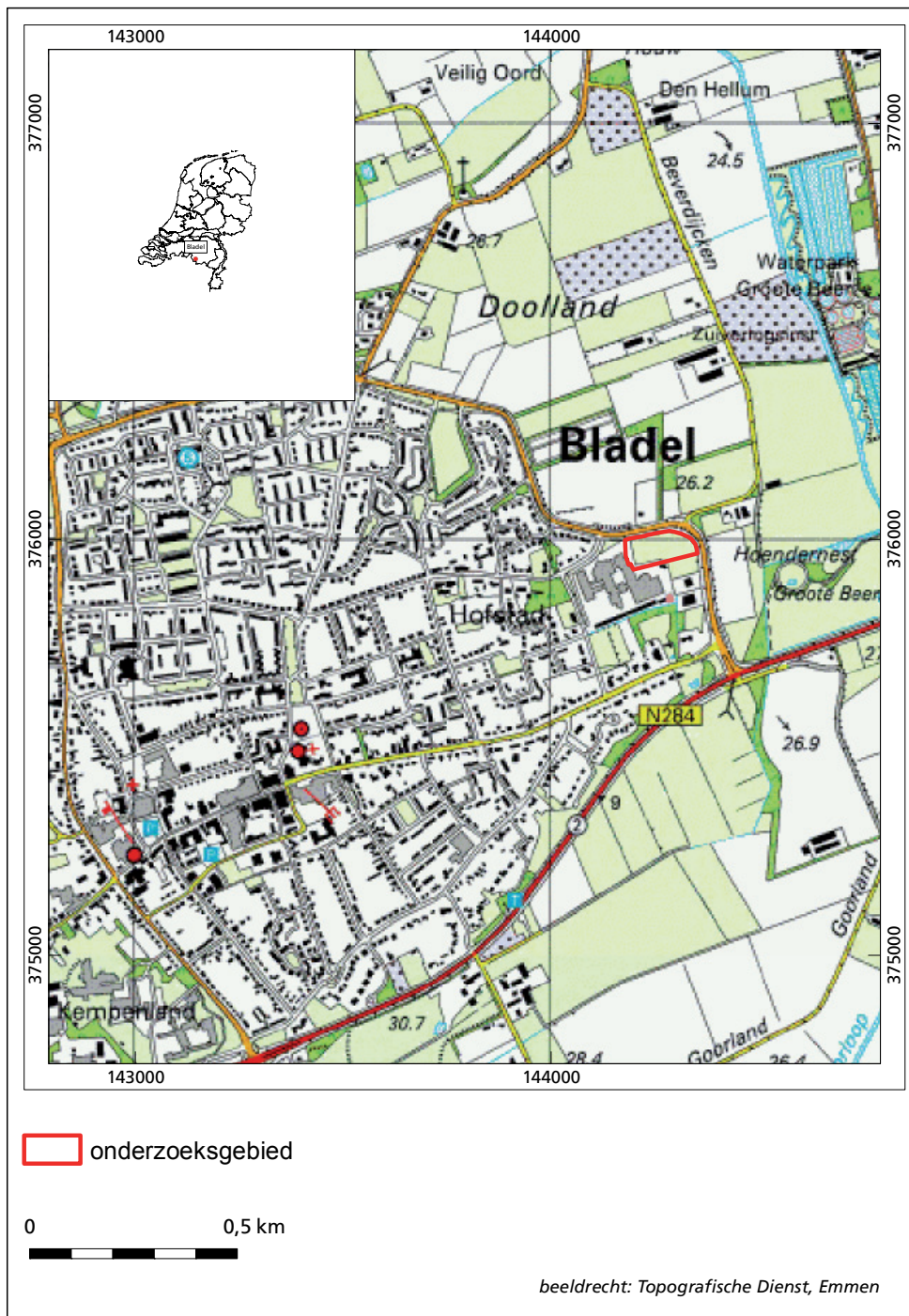
BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 613 62 19
Fax.: (073) 614 98 77
E-mail: denbosch@baac.nl

Bergstraat 81-85
7411 CN Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax.: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

1	■ Inleiding	7
	1.1 Algemeen	7
	1.2 Ligging plangebied	7
	1.3 Administratieve gegevens	8
2	Landschappelijke, archeologische en historische achtergrond	9
	2.1 Landschappelijke achtergrond	9
	2.2 Archeologische achtergrond	10
	2.3 Historische achtergrond	10
3	■ Vraagstellingen	13
4	■ Werkwijze	15
5	■ Resultaten	19
	5.1 Bodemopbouw	19
	5.2 Sporen	20
	5.3 Vondsten	26
6	■ Conclusie	29
	6.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen	29
	6.2 Waardering van de vindplaatsen	32
	6.3 Aanbeveling	34
7	■ Literatuur	35
	■ Bijlagen:	
	Bijlage 1: Sporenlijst	
	Bijlage 2: Vondstenlijst	
	Bijlage 3: Verklarende woordenlijst	

Afbeelding 1.1: Bladel Lange Trekken, locatiekaart.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

Van 30 augustus tot 1 september 2010 heeft BAAC bv een archeologisch onderzoek in de vorm van proefsleuven (IVO-P) verricht op een terrein aan de Lange Trekken te Bladel. De locatie van het onderzoeksgebied is weergegeven op afbeelding 1.1. De aanleiding voor het onderzoek is geplande nieuwbouw op het terrein. Voor deze nieuwbouw is een bestemmingsplanwijziging van het plangebied noodzakelijk. Vermoedelijk zullen de grondwerkzaamheden in dit verband tot in de C-horizont uitgevoerd worden. De kans bestaat dat eventuele archeologische resten hierbij beschadigd of geheel vernietigd worden.

In het plangebied is een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen (karterende fase) uitgevoerd door BAAC.¹ Tijdens de boringen bleek dat in de ondergrond reliëf aanwezig was, waarbij de lagere delen waren opgehoogd met plaggenmest. Ter plaatse van de hogere delen was de top van de oorspronkelijke dekzandbodem verploegd met de eerdlaag, waardoor er voor het plangebied een lage verwachting op aantreffen van archeologische sporen was. In de beoordeling van het rapport werd deze verwachting in twijfel getrokken², waarna werd overgegaan tot een IVO-P.

Het doel van het onderzoek was het toetsen van de archeologische verwachting. Daarnaast dienden aard, omvang en fysieke en inhoudelijke kwaliteit van eventuele resten of vindplaatsen te worden vastgesteld. Op basis van deze bevindingen kan een beslissing genomen worden over een eventueel vervolgonderzoek. De bevoegde overheid bij dit onderzoek is de gemeente Bladel.

1.2 Ligging plangebied

Het plangebied ligt ten oosten van de bebouwde kom van Bladel en grenst aan een schoolgebouw en in het noorden en oosten aan de Lange Trekken. Het gebied is momenteel niet bebouwd. Het plangebied meet 10.972 m², waarbij genoteerd dient te worden dat door de lokale omstandigheden een deel van het plangebied niet beschikbaar was voor onderzoek. In afbeelding 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven. De hoogte van het maaiveld ligt volgens het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN, 2009) op circa 28+ m NAP.

1 Bergman 2010.

2 Berkvens 2010a.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Bladel
Plaats:	Bladel
Toponiem:	Lange Trekken
Kaartblad:	51 C
BAAC projectnummer:	A-10.0256
Onderzoeksmeldingsnummer:	42332
Onderzoeksnummer:	32410
NW:	144.165 / 375.994
NO:	144.331 / 376.006
ZW:	144.202 / 375.906
ZO:	144.353 / 375.928
Oppervlakte plangebied:	10.972 m ²
Opdrachtgever:	Gemeente Bladel Contactpersoon : dhr. A. v.d. Heijden Postbus 11 5530 AA Bladel
Bevoegde overheid:	Gemeente Bladel Contactpersoon : dhr. A. v.d. Heijden Postbus 11 5530 AA Bladel
Archeologisch adviseur	Mevr. drs. Ria Berkvens Samenwerkingsverband Regio Eindhoven Milieudienst Keizer Karel V Singel 8 Postbus 435; 5600 AK Eindhoven Tel. 040-2594780
Uitvoerder:	BAAC bv Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch 073-6136219
Beheer en bewaarplaats onderzoeksdokumentatie:	De documentatie bevindt zich momenteel op het kantoor van BAAC te 's-Hertogenbosch en zal na afronding van het onderzoek worden overgedragen aan het provinciaal depot Noord- Brabant.
Complextypen:	Bewoningssporen nieuwe tijd.
Datering:	1500 na Chr. tot 1900 na Chr.

2 Landschappelijke, archeologische en historische achtergrond

2.1 Landschappelijke achtergrond

Het plangebied ligt in het Zuid-Nederlandse zandgebied, waartoe grote delen van Noord-Brabant en Limburg behoren. Dit gebied ligt in een zone dat qua geologie in grote mate beïnvloed wordt door de in de ondergrond aanwezige breuken. Het gebied ligt op het Kempisch Plateau, een opheffingsgebied, dat ten zuidwesten van de Centrale Slenk gesitueerd is. Volgens de geologische kaart van Nederland ligt het plangebied op rivierafzettingen afgedekt door een pakket dekzand met een dikte van maximaal 2 meter.

Gedurende het Vroeg- en Midden-Pleistoceen (ongeveer 2,5 miljoen jaar tot 450.000 jaar voor heden) bevond de loop van de Rijn zich in het onderzoeksgebied. De rivier had destijds een vlechtend karakter (ondiepe geulen in een brede riviervlakte), waarbij de stroomsnelheden en de transportcapaciteit van de rivier veel groter waren dan tegenwoordig het geval is. De hoge transportcapaciteit van de rivier leidde er toe dat (zeer) grof sediment (grind en zeer grof zand) getransporteerd kon worden, waarna het vervolgens onder meer in het onderzoeksgebied werd afgezet. Deze afzettingen worden gerekend tot de Formatie van Sterksel.

Gedurende het Pleistoceen zijn er verscheidene zeer koude perioden geweest (glacialen/ijstijden), afgewisseld met warmere perioden (interglacialen). Tijdens geen van de glacialen is het zuiden van Nederland door landijs bedekt geweest. Wel is het klimaat tijdens de laatste ijstijd (Weichselien, 115.000 - 10.000 jaar geleden) van invloed geweest op het huidige landschap. In het begin van het Weichselien was er nog vrij veel vegetatie, waardoor de zandverstuivingen slechts een lokaal karakter hadden. In het Midden-Weichselien was de vegetatie vrijwel verdwenen, waardoor op grote schaal verstuiving van zand kon optreden. Dit door de wind afgezette zand wordt dekzand genoemd. Het dekzandreliëf bestaat voor het grootste gedeelte uit dekzandruggen en dekzandwelingen. De ruggen zijn vaak duidelijk te zien en kunnen meer dan 1,5 meter boven hun omgeving uitsteken. De dekzandwelingen zijn minder geaccidenteerd. Het dekzandpakket wordt gerekend tot de Formatie van Bostel. In het Holoceen (vanaf 10.000 jaar geleden tot heden) werd door het warmer en vochtiger wordende klimaat het dekzandreliëf door vegetatie vastgelegd. In deze periode is geologisch gezien weinig veranderd ten opzichte van de situatie aan het eind van het Pleistoceen. In enkele beekdalen ontwikkelde zich onder invloed van de klimaatsverbeteringen veen waardoor laagveengebieden konden ontstaan. Het plangebied ligt volgens de geomorfologische kaart van Nederland op een glooiing van een beekdalzijde. Dit is een zeer flauw hellend terrein. Volgens de bodemkaart van Nederland komt in het plangebied een zwarte enkeerdgrond met grondwatertrap V voor. Bij grondwatertrap V

ligt de gemiddeld hoogste grondwaterstand op minder dan 40 cm beneden maaiveld (cm -mv) en de gemiddeld laagste grondwaterstand op meer dan 120 cm -mv. Enkeerdgronden zijn zandgronden met een niet-vergraven, dikke humushoudende bovengrond (Aahorizont van minimaal 50 cm dik). Deze dikke humushoudende bovengrond wordt ook wel een plaggendek of esdek genoemd. Dit plaggendek is ontstaan door het eeuwenlang opbrengen van gemengde plaggen en potstalmest op de akkers. De plaggen werden gestoken op nabij gelegen gras-, bos- of heidepercelen en in de potstal gelegd om de uitwerpselen en urine van het vee op te vangen. Vaak werd ook het nederzettingsafval vermengd met de plaggen, waardoor in plaggendekken vaak zogenaamd mestaardewerk voorkomt. De plaggen werden met de uitwerpselen en het nederzettingsafval vervolgens als mest op de akkers gebracht. Op een akkercomplex op arme zandgrond konden zo gedurende langere tijd gewassen worden verbouwd, zonder dat de bodemvruchtbaarheid daarbij uitgeput raakte. De oogsten konden daardoor op peil blijven. De nabijheid van zwarte enkeerdgronden bij heideontginningen suggereert dat de zwarte kleur vooral het gevolg is van het gebruik van heideplaggen.³

2.2 Archeologische achtergrond

Uit het bureauonderzoek bleek dat de IKAW een middelhoge archeologische verwachting aangeeft voor het plangebied. Binnen een straal van 500 m rondom het plangebied zijn een aantal archeologische vindplaatsen en een terrein van hoge archeologische waarde (AMK-terrein 2991) bekend. Dit terrein ligt op circa 500 m ten zuidoosten van het plangebied. Het betreft een terrein dat deels in een beekdal en deels onder een plaggendek ligt. In de bodem zijn ijzertijd sporen aangetroffen. Meer noordelijk is naast aardewerk uit de ijzertijd een kraal uit dezelfde periode gevonden (Archis-waarneming 39695). Deze vondst valt binnen een gebied waar in 2001 door BAAC een booronderzoek is uitgevoerd (onderzoeksmelding 11009). Hierbij zijn geen archeologische resten aangetroffen. Op circa 200 m ten zuidwesten van het plangebied is in 2008 door RAAP een booronderzoek uitgevoerd (onderzoeksmelding 30365), waarbij handgevormd aardewerk in een plaggendek is gevonden (Archis-waarneming 411845). Als aanbeveling voor dit plangebied geldt een proefsleuvenonderzoek in een deel van een gebied. Op circa 500 m ten westen en op 200 m ten oosten van het plangebied zijn stenen bijlen uit het neolithicum of de bronstijd gevonden (respectievelijk Archis-waarnemingen 35039 en 35041).⁴

2.3 Historische achtergrond

De eerste schriftelijke vermelding van Bladel dateert uit het jaar 922 na Chr. In een giftbrief van koning Karel III aan graaf Diederik I van Holland wordt '*Pladella Villa*' genoemd.⁵ In het algemeen gaat men ervan uit dat het een groot huis betrof in het huidige dorp Bladel. De ligging van deze villa is mogelijk bij de oude kerk van Bladel geweest waar resten van een nederzetting zijn gevonden die duiden op bewoning tussen 800 en 1300 na Chr.

3 Overgenomen uit Bergman 2010.

4 Bergman 2010: 13-14.

5 Van Oirschot 1990: 158.

Mede door ontginningen verplaatste de nederzetting zich vanaf de twaalfde eeuw in westelijke richting. Van oudsher legde de bevolking zich toe op de landbouw. In de tweede helft van de negentiende eeuw werden in Bladel en omgeving enkele sigarenfabrieken opgericht. Tot 1930 zou de sigarenindustrie met daarnaast de landbouw voor de inwoners de belangrijkste bronnen van inkomsten blijven.

Op een kaart uit 1898 (afbeelding 2.1, Uitgeverij Robas Producties, 1989) is zichtbaar dat het landschap rondom het plangebied aan het eind van de 19e eeuw onregelmatig verkaveld en gevarieerd is met voornamelijk grasland, maar ook bouwland en heide.⁶

Afbeelding 2.1: Uitsnede van de topografische kaart uit 1898. De ligging van het plangebied is met een rode contour aangegeven. De witte vlakken zijn bouwland, de lichtgroene vlakken gras- of hooiland, de donkergroene vlakken bos en de roze vlakken zijn heidevelden.

6 Bergman 2010: 11.

3 Vraagstellingen

Voor het proefsleuvenonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) opgesteld.⁷ Hier zijn de volgende vragen in opgenomen:

1. Zijn er archeologische resten (sporen, structuren, vondsten) in de bodem aanwezig, of zijn er aanwijzingen dat deze hier verwacht mogen worden?
2. Is het mogelijk op grond van de aan/afwezigheid van de archeologische resten meer te zeggen over de historische ontwikkeling van Bladel?
3. Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven? Is er (bijvoorbeeld) sprake van: aantoonbare afwezigheid van bewoning en / of actief landgebruik, verstoring van antropogene aard, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodemprocessen, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door werk- of weersomstandigheden?
4. Wat is de mate van conservering en gaafheid van de archeologische resten?
5. Indien er archeologische resten aanwezig zijn, kunnen er binnen de vindplaats aparte sites onderscheiden worden, en zo ja, op welke gronden?
6. Wat is de begrenzing en de ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites en wat is de onderlinge samenhang?
7. Wat is per archeologische site in het onderzoeksgebied:
 - a. de ligging (inclusief diepteligging) en begrenzing
 - b. de geologische en/of bodemkundige eenheid
 - c. de omvang (inclusief verticale dimensies)
 - d. aard /complextype/functie
 - e. de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)
 - f. de vondst- en spoordichtheid
 - g. de stratigrafie
 - h. de ouderdom, periodisering, typochronologische classificatie
8. In hoeverre zijn binnen de site(s) op grond van de verspreiding van vondsten en/of grondsporen voormalige activiteitengebieden te onderscheiden en hoe moeten die geduid worden? Zie tevens vraag 3 voor de deelaspecten die daarbij aan de orde moeten komen?
9. Zijn er aanwijzingen voor landgebruik (off-site-patronen) in de zin van wegen, percelering, akkers, grondstofwinning, vennen, etc? Ook in dit geval gelden de zojuist onder punt 3 gestelde vragen.
10. Kunnen verscheidene bewoningsfasen onderscheiden worden? Zo ja in welke mate zijn deze aaneensluitend?
11. Wanneer en waarom zijn de sites en het gebied in zijn geheel verlaten of in onbruik geraakt?
12. Zijn aan de onderkant van het plaggendek ontginningssporen, zoals

⁷ Berkvens 2010b.

spitsporen of esgreppels, aanwezig?

13. Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de sites (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?
14. Wat is de ouderdom en fasering van het plaggendek?

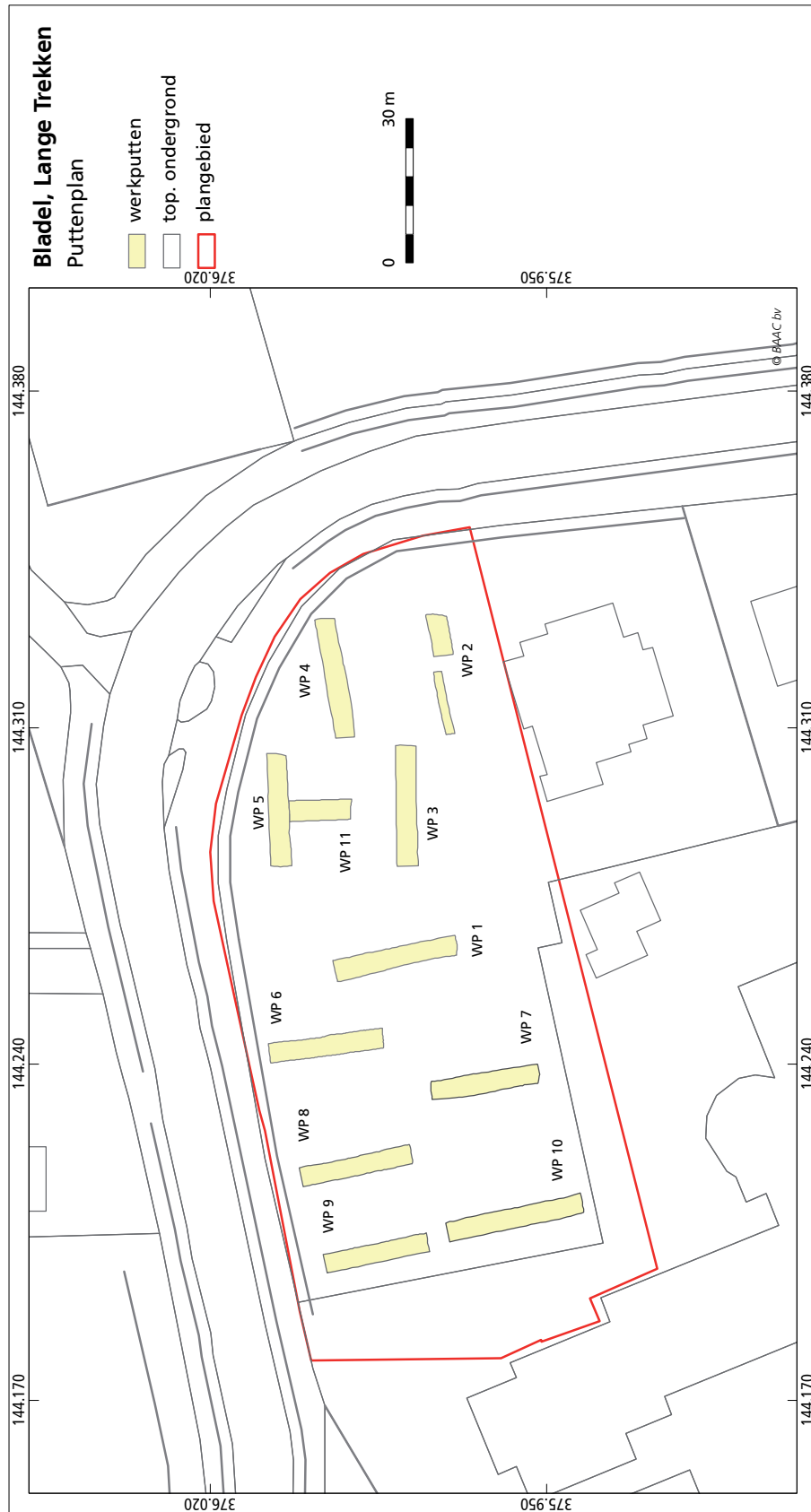
Daarnaast was, in verband met een eventuele doorstart naar een definitief onderzoek (DO), opgemerkt dat er rekening gehouden moest worden met de mogelijkheid dat al tijdens het IVO-P, bij het aantreffen van een bepaald complex, de onderzoeksvragen uit dit PvE aangevuld moesten worden, specifiek gericht op de aard en ouderdom van de aangetroffen vindplaats. Een dergelijke doorstart heeft echter niet plaatsgevonden in verband met het gebrek aan archeologische resultaten van dermate belang dat een definitief onderzoek gerechtvaardigd zou zijn.

4 Werkwijze

In het plangebied zijn in totaal elf werkputten aangelegd, zoveel als mogelijk volgens het PvE. In verband met de loop van een drainagesysteem van het terrein, een wei die in de nieuwbouwplannen blijft bestaan aan de zuidzijde, een hek aan de westzijde dat bij de nieuwbouw gehandhaafd blijft (zie afbeelding 4.2 en 4.3), evenals een parkeerplaats aan de westzijde zijn enkele sleuven ten opzichte van het originele puttenplan naar inzicht van de senior KNA-archeoloog iets verplaatst (zie afbeelding 4.1). Door werkput 2, in de zuidoosthoek van het terrein, liep een grindbak. Deze grindbak is intact gelaten waardoor het westelijk deel van de sleuf versmald is naar 2 m. Ook is in samenspraak met de adviseur van de bevoegde overheid een werkput verplaatst vóór aanvang van het veldwerk. Deze sleuf is ter hoogte van een boerderij aangelegd die op de minuutkaart van 1832 is aangegeven om de exacte plaats en eventueel een mogelijke voorganger te lokaliseren. Daarnaast was vóór aanvang van het veldwerk afgesproken de twee sleuven aan de westzijde van het terrein aan elkaar te verbinden zodat een compleet noord-zuid profiel gedocumenteerd kon worden. Vanwege de ligging van een drainage halverwege het terrein kon dit niet uitgevoerd worden, maar zijn de sleuven wel zo dicht mogelijk tegen elkaar aangelegd. Volgens het puttenplan uit het PvE zouden tien sleuven dienen te worden aangelegd. Om de sporen in werkput 5 beter te kunnen duiden is in overleg met de adviseur van de bevoegde overheid een elfde sleuf dwars op werkput 5 aangelegd.

Afbeelding 4.2: Bladel, situatie voor aanvang, het hek is rechts in beeld.

Afbeelding 4.1: Bladel, locatie van de werkputten.

Afbeelding 4.3: Bladel, het gearceerde gebied was niet toegankelijk voor onderzoek.

Met uitzondering van werkput 11 meten de werkputten 25 x 4 m. Werkput 11 meet 12 x 4 m. In totaal is 1022 m² van het plangebied onderzocht, hetgeen neerkomt op 9,3%.

Het vlak is aangelegd met een gladde bak, waarbij ook een tussenvlak is aangelegd, ongeveer 20 cm boven het niveau waar de sporen verwacht werden. Het tussenvlak is afgezocht met een metaaldetector, waarna het vlak verdiept is tot op het niveau waarop sporen duidelijk leesbaar waren. Dit vlak is gefotografeerd, ingekrast, beschreven en getekend op schaal 1:50. NAP-waarden zijn gemeten in één raai in het midden van de sleuf met intervallen van 5 meter, evenals het maaiveld langs één van de lange zijden van iedere proefsleuf. Van de profielen is iedere 20 meter een profielstaat getekend, hetgeen betekent dat er twee profielen per werkput zijn getekend..

Het inventariserende veldonderzoek is uitgevoerd volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA 3.1). De opgravingsdocumentatie bevindt zich momenteel bij de BAAC-vestiging te 's-Hertogenbosch. Te zijner tijd zal deze worden overgedragen aan het archeologisch Provinciaal depot Noord-Brabant.

5 Resultaten

5.1 Bodemopbouw

De profielen van de 11 werkputten kunnen worden onderverdeeld in 3 typen.

Afbeelding 5.1 a+b:
Bodemopbouw 1.

Type 1

Type 1 bevindt zich aan de oostkant van het onderzoeksgebied en is aangetroffen in werkputten 1, 2, 3, 4, 5, 6 en 11. Bij bodemopbouw type 1 is de top van het archeologische vlak afgetopt, waardoor eventuele ondiepe sporen zijn verdwenen. De profielen bestaan hierbij uit een recent geploegde bouwvoor en een C-horizont. In deze werkputten waren in het vlak veel ijzerconcreties zichtbaar. Dit is een indicatie dat het terrein ter plaatse vrij nat is geweest. Het aftoppen heeft vermoedelijk plaatsgevonden bij de aanleg van moesbedden en het in gebruik nemen van het terrein als sportveld in de 20^e eeuw, gezien de scherpe overgang van de bouwvoor naar de C-horizont.

Type 2

Het tweede type bestaat uit een recente ophogingslaag, een bouwvoor, een omgespitte laag en een C-horizont. Dit type bodemopbouw is aangetroffen in werkput 7 en 8. Betreffende de omgespitte laag aangetroffen kan worden vermeld dat het omspitten waarschijnlijk heeft plaatsgevonden om een nat gebied geschikt te maken voor landbouw.

Type 3

Het derde type bestaat uit een recente ophogingslaag, een bouwvoor, een esdek en een C-horizont; dit type is aangetroffen in werkput 9 en 10. In werkput 10, de zuidwestkant van het plangebied, duikt de bovenkant van het natuurlijke vlak naar beneden. Hier zijn alleen natuurlijke sporen aangetroffen en geen archeologisch materiaal. In de 20^e eeuw is de depressie opgevuld met mestplaggen, waarschijnlijk in verband met de egalisering van het sportveld. Onder deze opvulling is het esdek bewaard gebleven.

Verder kan nog opgemerkt worden dat er ook ondiepe moesbedden in werkput 3 zijn aangetroffen.

Afbeelding 5.2a: Bodemopbouw 2 .

Afbeelding 5.2b: Bodemopbouw 3 .

5.2 Sporen

Aard	Aantal sporen	Aantal uitgegeven nummers
Paalspoor	19	19
Kuil	12	12
Spitsporen	3	3
Karrenspoor	1	1
Natuurlijk	3	3
Greppel	8	13
Recente sporen	11	11
Vervallen	0	3
Vlaksporen	5	16
TOTAAL	62	84

Tabel 1. Aantal sporen naar aard van het spoor.

Tijdens het onderzoek zijn 82 spoornummers uitgedeeld waarvan er 3 zijn vervallen. Een overzicht van alle aangetroffen sporen is afgebeeld op afbeelding 3.4. Zoals reeds opgemerkt, zijn er relatief veel sporen aangetroffen aan de noordkant van het terrein. Aan de zuidwestkant was het terrein waarschijnlijk te nat voor bewoning en aan de zuidoostelijke kant is het terrein afgetopt, waardoor eventueel aanwezige ondiepe sporen zijn verdwenen. Greppels die in verschillende werkputten zijn aangetroffen, hebben in iedere put een nieuw spoornummer gekregen, waardoor er 5 spoornummers meer zijn uitgegeven dan er werkelijk sporen zijn. Bovendien heeft de natuurlijke ondergrond in iedere put een ander nummer gekregen. De vlaksporen betreffen verschillende lagen in de ondergrond.

VINDPLAATS 1

Vindplaats 1 betreft de restanten van een boerderij die op de minuutkaart van 1832 staat aangegeven. De vindplaats heeft een oppervlakte van 1576 m². Op een kaart uit 1898 (zie afbeelding 2.1) is zichtbaar dat deze boerderij verdwenen is. Op de locatie van de voormalige boerderij zijn acht paalsporen aangetroffen, twee ondiepe greppels en een drietal puinkuilen (zie ook Afbeelding 5.3). De paalsporen behoren vermoedelijk tot het erf van de boerderij, maar konden niet aan een structuur worden toegekend. Op de locatie waar de boerderij volgens de minuutkaart van 1832 heeft gestaan, werden ook puinkuilen aangetroffen. Het slopen van de boerderij heeft de bodem op een dusdanige manier verstoord dat er vrij weinig over is gebleven van deze boerderij.

Spoor 44 (werkput 5) betreft een greppel die op gelijke hoogte op de minuutkaart van 1832 ligt. Dit wijst er op dat deze greppel geïnterpreteerd kan worden als een percelingsgreppel behorende bij het perceel van de boerderij die eveneens op deze kaart staat aangegeven.

Spoornummer	Diepte
36	29
37	12
38	28
39	22
40	42
42	10
43	12
69	48

Tabel 2. Paalkuilen in vindplaats 1.

De greppel geassocieerd met de boerderij, S44, ligt precies op de op de minuutkaart aangegeven grens van het perceel. Dit spoor is dan ook geïnterpreteerd als perceelgreppel. Dit perceel was in bezit van Jan van den Oudenhoren in 1832 en staat beschreven als huis, schuur en erf.⁸ De greppel vertegenwoordigt de westelijke grens van de vindplaats. De sporen liggen tussen 26,67+ m en 26,72+ m NAP.

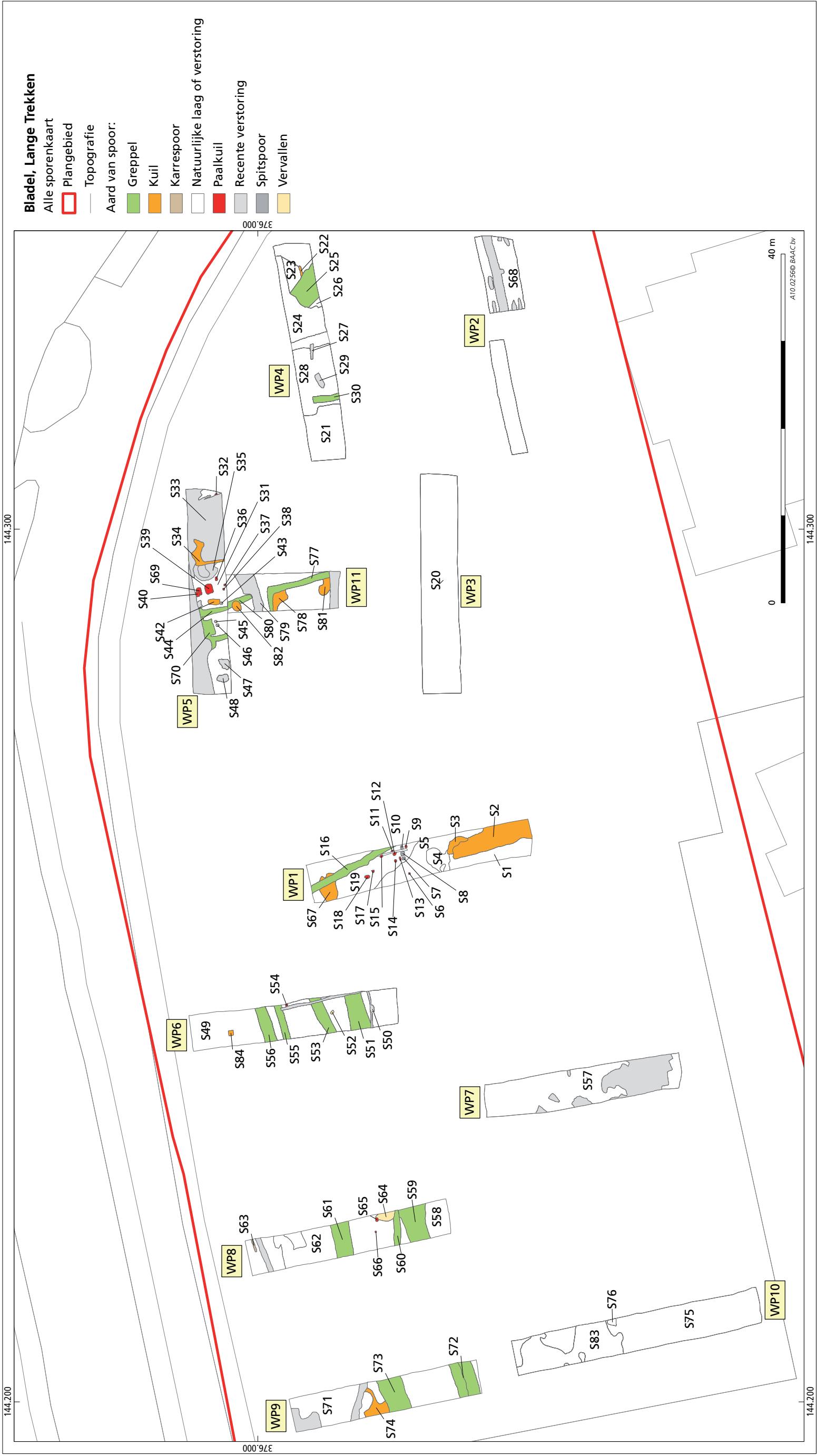
Het in de sporen aangetroffen aardewerk geeft een datering tussen 1600 en 1900 na Chr. (zie ook bijlage 2).

VINDPLAATS 2

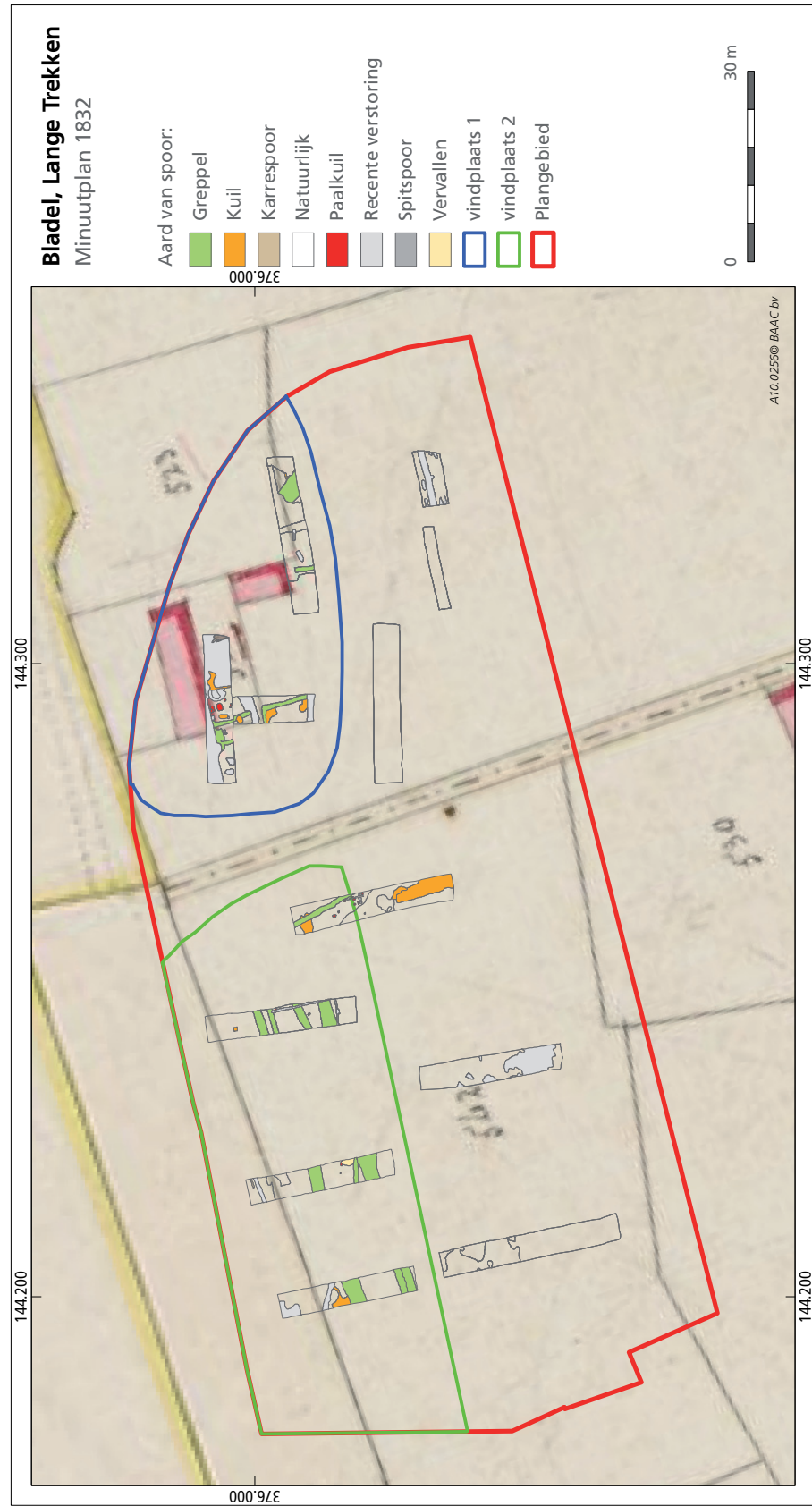
Vindplaats 2 betreft off-site structuren die zich aan de noordzijde van het plangebied bevinden. Vindplaats 2 heeft een oppervlakte van 2719 m². Er zijn zowel greppels als karrensporen aangetroffen. Het is onwaarschijnlijk dat de greppels allemaal simultaan in gebruik zijn geweest gezien hun oriëntatie. Er is geen vondstmateriaal aangetroffen dat een beter idee kan geven van de datering of de fasering van de greppels. Ook op basis van de minuutkaart is geen verband te leggen tussen de greppels en een fasering. Hooguit kan worden gesteld dat de greppels de oriëntatie van de percelering op de minuutkaart volgen, maar hun aanwezigheid staat op deze kaart niet aangegeven.⁹ Het is waarschijnlijk dat de percelering door de jaren heen steeds enigszins veranderde, waardoor ook de greppels dus vernaderden van positie en oriëntatie.

⁸ Bron: www.watwaswaar.nl. Bladel, sectie B, bladzijde 15.
⁹ Bron: www.watwaswaar.nl. De kaart is opgenomen tussen 1820 en 1832.

Afbeelding 5.3: Bladel, allesporenkaart.

Afbeelding 5.4: Vindplaatsen.

In totaal gaat het hier om minstens 7 greppels, waarbij genoteerd dient te worden dat spoor 56 in werkput 6 dezelfde greppel is als spoor 61 in werkput 8 en spoor 73 in werkput 9. Spoor 51 uit werkput 6 is dezelfde als spoor 61 uit werkput 8 en spoor 73 uit werkput 9. Deze twee greppels lopen parallel aan de perceeloriëntatie van de minuutkaart uit 1832. Daarnaast zijn er in werkput 6 nog twee greppels aangetroffen, spoor 53 en spoor 55. Van deze twee greppels lijkt spoor 55 de oriëntatie van spoor 51 en 56 te volgen, maar aangezien deze greppel slechts in één werkput is aangetroffen kan er weinig worden gezegd over een mogelijk verschil in fasering. De greppels in de andere vindplaats lijken qua uiterlijk en oriëntatie niet aan te sluiten op de greppels in vindplaats 2, met als mogelijke uitzondering de ondiepe greppel in werkput 5, spoor 44. Deze greppel valt precies op de erfgreppel afgebeeld op de minuutkaart van 1832. De greppel staat vrijwel haaks op spoor 51 en 56, maar de vulling van spoor 44 verschilt sterk van die van de andere greppels. Wellicht dat een mogelijk verschil in functie, bijvoorbeeld erfgreppel versus perceleringsgreppel, hier de oorzaak van is.

De greppels liggen rond de 26,85+ m NAP, met uitzondering van spoor 44, dat op 26,70+ m NAP ligt.

Greppel	Omschrijving en diepte
56/61/73	0,36 m; donkerbruingrijs zand, geel en witgeel gebrokt
51/59/72	0,62 m; donkerbruingrijs zand, lichtgrijs en geel en bruin gebrokt. Greppel is aan de westkant half dichtgegooid.
55	0,30 m; donkerbruingrijs zand, geel gebrokt
53	Diepte onbekend; donkerbruingrijs zand, geel gebrokt
44	0,14 m; grijs zand

Tabel 3. Omschrijving greppels.

In werkput 8 is een klein deel van een karrenspoor aangetroffen. Dit spoor bevindt zich tegen de noordelijke grens van het onderzoeksgebied. De oriëntatie van de weg is niet met zekerheid vast te stellen gezien de beperkte omvang van het spoor, maar het lijkt erop dat deze de oriëntatie van de huidige weg volgt.

Er is geen vondstmateriaal aangetroffen in het karrenspoor dat het spoor kan dateren. Op basis van kleur en samenstelling is een middeleeuwse tot nieuwe tijd datering waarschijnlijk (zie afbeelding 5.5). Het spoor is 0,12 m diep en bevond zich op 26,79+ NAP.

*Afbeelding 5.5: Karrenspoor
in werkput 8, vindplaats 2.*

5.3 Vondsten

Tijdens het onderzoek zijn 17 scherven aardewerk aangetroffen. Vrijwel alle scherven dateren tussen 1600 en 1900, hetgeen een preciezere datering van sporen enigszins in de weg staat. Desalniettemin bevestigt de determinatie van het aardewerk wel dat het merendeel van de sporen met vondsten in de nieuwe tijd valt. Afgezien van de 17 scherven aardewerk is er ook een stuk natuursteen meegenomen, dat in het veld werd aangezien voor bouwkeramiek. De conservering van de vondsten is te classificeren als zijnde gemiddeld: de scherven zijn niet sterk geërodeerd, de scherven zijn niet heel groot of klein. Voor een volledig overzicht van de vondsten en dateringen, zie ook bijlage 2.

6 Conclusie

Tijdens het onderzoek zijn 62 sporen aangetroffen. Aan de oostkant van het onderzoeksgebied is de top van het archeologische vlak afgetopt, waardoor eventuele sporen zijn verdwenen. Aan de zuidwestkant duikt de bovenkant van de natuurlijke ondergrond naar beneden; het terrein is hier vrij nat geweest. Op basis van de ruimtelijke verdeling en het soort spoor zijn de sporen onderverdeeld in 2 vindplaatsen. Vindplaats 1 bestaat uit de restanten van een boerderij uit de Nieuwe Tijd die nog op de minuutkaart van 1832 te zien is en voor 1898 is gesloopt. De sporen gerelateerd aan de boerderij zijn zo grondig verstoord door de sloop dat er weinig van is teruggevonden. Vindplaats 2 bestaat uit off-site structuren: greppels en een karrenspoor aan de noordkant van het terrein. De sporen konden noch absoluut noch relatief worden gedateerd, van drie greppels valt wel te zeggen dat ze de percelering volgen van de minuutkaart uit 1832. Het karrenspoor kan op basis van kleur en samenstelling binnen de late middeleeuwen tot nieuwe tijd worden gedateerd. Het onderzoek kan geplaatst worden binnen het kader van hoofdstuk 22 van de NOaA (Middeleeuwen en Vroegmoderne tijd in Zuid-Nederland)¹⁰. Van specifiek belang zijn daarbij de subthema's Landschapsarcheologie (2.2.1), Omvorming en exploitatie van het landschap (2.2.2) en Nederzettingsonderzoek (2.3.3). Helaas staat de gebrekkige conservering van de vindplaatsen niet toe om diepgaande uitspraken te kunnen doen betreffende de lokale omstandigheden.

De verwachting voor het gebied op basis van historische bronnen, zoals beschreven in het bureauonderzoek¹¹, namelijk dat er bebouwing aanwezig is geweest het plangebied tot halverwege de 19e eeuw en in de loop van de tweede helft van de 19e eeuw is gesloopt en niet weer herbouwd, is uitgekomen.

6.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

1. *Zijn er archeologische resten (sporen, structuren, vondsten) in de bodem aanwezig, of zijn er aanwijzingen dat deze hier verwacht mogen worden?*
Ja, er zijn archeologische resten aangetroffen. Het gaat hierbij om sporen en aardewerk.
2. *Is het mogelijk op grond van de aanwezigheid van de archeologische resten meer te zeggen over de historische ontwikkeling van Bladel?*
Het onderzoek heeft geen nieuwe informatie over de historische ontwikkeling van Bladel voortgebracht. Het onderzoek sluit wel goed aan bij het bestaande historische beeld van Bladel gedurende de nieuwe tijd.

3. *Indien het onderzoek geen archeologische resten of beperkte archeologische fenomenen (bijvoorbeeld alleen losse vondsten) oplevert, welke verklaring is hiervoor dan te geven? Is er (bijvoorbeeld) sprake van: aantoonbare afwezigheid van bewoning en / of actief landgebruik, verstoring van antropogene aard, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door bodemprocessen, beperking van de archeologische waarnemingsmogelijkheden door werk- of weersomstandigheden?*

Aan de oostkant van het onderzoeksgebied is de top van het archeologische vlak afgetopt, waardoor eventuele ondiepe sporen zijn verdwenen. Aan de zuidwestkant duikt de bovenkant van het archeologische vlak naar beneden; het terrein is hier vrij nat is geweest. Gezien de sporen en de datering van de aangetroffen vondsten is het zeer waarschijnlijk dat het terrein alleen in de nieuwe tijd intensief in gebruik is geweest. Dit hangt waarschijnlijk ook deels samen met de relatieve natheid van het terrein.

4. *Wat is de mate van conservering en gaafheid van de archeologische resten?*

De conservering van de vondsten is vrij goed, hoewel de kwantiteit aangetroffen materiaal laag ligt. De gaafheid van de sporen is relatief slecht, veroorzaakt door het egaliseren van het terrein in de twintigste eeuw.

5. *Indien er archeologische resten aanwezig zijn, kunnen er binnen de vindplaats aparte sites onderscheiden worden, en zo ja, op welke gronden?*

Vindplaats 1 is aan te duiden als een site. Onder site wordt hier verstaan een concentratie van structuren, sporen en vondsten die in tijd, ruimte en complextype direct samenhangen: vindplaats 1 is een boerenerf en vormt dus een concentratie aan sporen die direct samenhangen.

6. *Wat is de begrenzing en de ruimtelijke spreiding, zowel in horizontale als verticale zin, van de sites en wat is de onderlinge samenhang?*

De site kan op basis van de gegraven proefsleuven niet goed worden begrensd. De sporen liggen tussen 26,67+ m en 26,72+ m NAP.

7. *Wat is per archeologische site in het onderzoeksgebied:*

- a. *de ligging (inclusief diepteligging) en begrenzing*
- b. *de geologische en/of bodemkundige eenheid*
- c. *de omvang (inclusief verticale dimensies)*
- d. *aard /complextype/functie*
- e. *de samenstelling van de archeologische resten (grondsporen en mobilia)*
- f. *de vondst- en spoordichtheid*
- g. *de stratigrafie*
- h. *de ouderdom, periodisering, typochronologische classificatie*

De enige site die onderscheiden kan worden op basis van de aanwezige informatie bestaat uit een boerderij uit de nieuwe tijd. De sporen behorend bij deze site liggen tussen 26,67 en 26,75+ m NAP. De site kan niet goed begrensd worden op basis van de gegraven proefsleuven. Tijdens het onderzoek bleek dat de site zich bevindt op dekzandwellingen, gerekend tot de Formatie van Boxtel. Ter plaatse van de hogere delen was de top

van de oorspronkelijke dekzandbodem verploegd met de eerdlaag. De archeologische resten van de boerderij zijn grotendeels verstoord door de sloop van de boerderij in de 19^e eeuw.

De sporen bestaan uit een drietal greppels, 8 paalkuilen en puinkuilen. Vondsten bestaan voornamelijk uit roodbakkerd aardewerk. De vondst- en spoordichtheid is laag.

De stratigrafie verschilt per locatie op het terrein, maar over het algemeen kan de stratigrafie worden opgesplitst in 3 typen. De profielen van werkputten 4 en 11 bestaan uit een recente bouwvoor en een C-horizont. Het profiel van werkput 5 bestaat uit een bouwvoor, een esdek en een C-horizont.

De ouderdom van de site kan niet precies worden vastgesteld, maar valt in de nieuwe tijd, tussen 1600 en 1900 na Chr. op basis van het aangetroffen aardewerk.

8. *In hoeverre zijn binnen de site(s) op grond van de verspreiding van vondsten en/of grondsporen voormalige activiteitsgebieden te onderscheiden en hoe moeten die geduid worden? Zie tevens vraag 3 voor de deelaspecten die daarbij aan de orde moeten komen?*

De hoeveelheid aangetroffen archeologisch materiaal is te beperkt om activiteitsgebieden te onderscheiden.

9. *Zijn er aanwijzingen voor landgebruik (off-site-patronen) in de zin van wegen, percelering, akkers, grondstofwinning, vennen, etc? Ook in dit geval gelden de zojuist onder punt 3 gestelde vragen.*

Vindplaats 2 bestaat uit een aantal perceleringsgreppels en een karrenspoor.

10. *Kunnen verscheidene bewoningsfasen onderscheiden worden? Zo ja in welke mate zijn deze aaneensluitend?*

Er kan niet met zekerheid een onderscheid worden gemaakt in bewoningsfasen.

11. *Wanneer en waarom zijn de sites en het gebied in zijn geheel verlaten of in onbruik geraakt?*

Ergens na 1832 en voor 1898 is de boerderij gesloopt. De redenen voor het slopen van de boerderij zijn onbekend.

12. *Zijn aan de onderkant van het plaggendek ontginningssporen, zoals spitsporen of esgreppels, aanwezig?*

In werkput 3 zijn de restanten van moesbedden aangetroffen. In werkput 1 zijn spitsporen aangetroffen.

13. *Wat is de fysiek-landschappelijke ligging van de sites (geologie, bodemkunde, geomorfologie, afstand tot water, reliëf)?*

De site ligt in het Zuid-Nederlandse zandgebied. Volgens de geologische kaart van Nederland ligt de site op rivierafzettingen afgedekt door een pakket dekzand met een dikte van maximaal 2 m. Volgens de geomorfologische kaart van Nederland ligt de site op een glooiing van een beekdalzijde. Dit is een zeer flauw hellend terrein. Volgens de bodemkaart

10 Arts et al. 2007.

11 Bergman 2010.

van Nederland komt in het plangebied een zwarte enkeerdgrond met grondwatertrap V voor.

Aan de oostkant van de site is de top van het archeologische vlak afgetopt, waardoor eventuele ondiepe sporen zijn verdwenen. De profielen bestaan hierbij uit een recent geploegde bouwvoor en een C-horizont. In deze werkputten waren in het vlak veel ijzerconcreties zichtbaar. Dit is een indicatie dat het terrein ter plaatse vrij nat is geweest. Het aftoppen heeft vermoedelijk plaatsgevonden bij het in gebruik nemen van het terrein als sportveld in de 20^e eeuw, gezien de scherpe overgang van de bouwvoor naar de C-horizont. Gezien de natheid van het terrein zal watervoorziening geen probleem zijn geweest gedurende de Nieuwe Tijd. Op de minuutkaart van 1832 staan tevens vennen aangegeven direct ten noorden van de site.

14. Wat is de ouderdom en fasering van het plaggendek?

Het plaggendek is opgebracht in de nieuwe tijd. Er is geen fasering waargenomen binnen het plaggendek.

6.2 Waardering van de vindplaatsen

Volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.1) dienen vindplaatsen te worden gewaardeerd op basis van acht criteria. Er zijn twee vindplaatsen onderscheiden.

Bladel Lange Trekken, vindplaats 1, boerderij uit de nieuwe tijd		
Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Zichtbaarheid	nee
	Herinneringswaarde	nee
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	1 (laag)
	Conservering	2 (midden)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	1 (laag)
	Informatiewaarde	1 (laag)
	Ensemblewaarde	1 (laag)
	Representativiteit	n.v.t.

Tabel 4. Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.1.

1. Beleving

De twee criteria die de KNA voor de belevingswaarde van een vindplaats stelt hebben vooral betrekking op zichtbare monumenten. Aangezien in het onderzoeksgebied slechts onzichtbare vindplaatsen aanwezig zijn is op deze twee punten niet gescoord.

2. Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van een vindplaats wordt door twee criteria bepaald: gaafheid en conservering. De archeologische resten van de boerderij zijn grotendeels vernietigd bij de sloop in de 19^e eeuw en deels bij de egalisering van

het terrein in de 20^e eeuw. De gaafheid is dus te karakteriseren als 'laag'. Er zijn geen oudere vloerniveaus aangetroffen of andere indicaties voor een oudere fase.

Uit de sporen geassocieerd met de boerderij en het erf van de boerderij zijn slechts enkele vondsten afkomstig. Deze vondsten bestaan uit fragmenten aardewerk. Er is geen organisch materiaal bewaard gebleven. De conservering is als 'midden' gekarakteriseerd.

3. Inhoudelijke criteria

Waardering op inhoudelijke criteria bestaat uit vier subcriteria: Zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. De zeldzaamheid van de aangetroffen resten is vrij laag. Sporen van boerderijen en boerenerven uit de nieuwe tijd worden regelmatig in Noord-Brabant aangetroffen. De informatiewaarde van de in het onderzoeksgebied aanwezige resten is laag; de boerderij is alleen te zien op de minuutkaart uit 1832 en is gesloopt voor 1898 na Chr. Op zich hebben boerderijen uit de nieuwe tijd inhoudelijke waarde, aangezien ze weinig worden onderzocht. In dit geval is echter de vindplaats dermate slecht bewaard gebleven dat de inhoudelijke waarde als zeer laag moet worden beschouwd. Aangezien het de verwachting is dat er zich geen oudere fasen bevinden onder de aangetroffen boerderij, is de informatiewaarde van de vindplaats laag. De directe omgeving van het onderzoeksgebied is bebouwd en het gebied zelf is grotendeels verstoord. Dit maakt dat de ensemblewaarde ook als laag beschouwd moet worden. De representativiteit van de vindplaats is voor dit onderzoek niet van toepassing.

Tabel 5. Waardering van de vindplaats volgens de criteria van de KNA, versie 3.1.

Bladel Lange Trekken, vindplaats 2, off-site structuren		
Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Zichtbaarheid	nee
	Herinneringswaarde	nee
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2 (midden)
	Conservering	1 (laag)
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	1 (laag)
	Informatiewaarde	1 (laag)
	Ensemblewaarde	1 (laag)
	Representativiteit	n.v.t.

1. Beleving

De twee criteria die de KNA voor de belevingswaarde van een vindplaats stelt hebben vooral betrekking op zichtbare monumenten. Aangezien in het onderzoeksgebied slechts onzichtbare vindplaatsen aanwezig zijn is op deze twee punten niet gescoord.

2. Fysieke kwaliteit

De fysieke kwaliteit van een vindplaats wordt door twee criteria bepaald: gaafheid en conservering. De greppels en het karrenspoor waren onder de

bouwvoor nog redelijk intact aanwezig. De gaafheid is dus te karakteriseren als 'midden'.

In de greppels zijn geen vondsten aangetroffen. De conservering is daarom als 'laag' gekarakteriseerd.

3. Inhoudelijke criteria

Waardering op inhoudelijke criteria bestaat uit vier subcriteria: Zeldzaamheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit. De zeldzaamheid van de aangetroffen resten is vrij laag (zie bijvoorbeeld De Winter 2006, Van der Weerden 2006 en Ter Wal 2009). Perceleringsgreppels uit de nieuwe tijd worden regelmatig aangetroffen. Het karrenspoor is van een dusdanige minieme omvang dat er weinig betekenis aan kan worden ontleend. De informatiewaarde van de in het onderzoeksgebied aanwezige resten is laag; op de minuutkaart van 1832 zijn ook perceelsgreppels te zien. Hoewel de locatie van de greppels niet overeenkomt, doet de oriëntatie dat voor de meeste greppels wel. De omgeving van het onderzoeksgebied is bebouwd en het gebied zelf is grotendeels verstoord. Dit maakt dat de ensemblewaarde ook als 'laag' beschouwd moet worden. De representativiteit van de vindplaats is voor dit onderzoek niet van toepassing.

6.3 Aanbevelingen

Tijdens het proefsleuvenonderzoek aan de Lange Trekken te Bladel zijn 62 sporen aangetroffen. Tijdens het onderzoek is gebleken dat de sporen die met enige zekerheid gedateerd konden worden, behoren tot de nieuwe tijd (1500-1999). Er zijn twee vindplaatsen onderscheiden. De eerste is een boerderij uit de nieuwe tijd. De tweede vindplaats bestaat uit off-site structuren, eveneens uit de nieuwe tijd.

De vindplaatsen zijn niet van een dergelijk belang dat ze in situ bewaard dienen te worden. Dientengevolge hoeven deze vindplaatsen niet verder te worden onderzocht.

Bovenstaand advies vormt een zogenaamd selectieadvies. Dit selectieadvies betekent nog niet dat bodemverstorende activiteiten of daarop voorbereidende activiteiten al ondernomen kunnen worden. Het selectieadvies dient namelijk eerst beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Bladel). Deze beoordeling kan vanwege de grote hoeveelheid rapporten bij gemeenten enkele weken duren. De beoordeling zelf wordt overigens het selectiebesluit genoemd.

7

Literatuur

Arts, N., A. Huijbers, K. Leenders, J. Schotten, H. Stoepker, F. Theuws, 2007: De Middeleeuwen en Vroegmoderne tijd in Zuid-Nederland, NOaA hoofdstuk 22, versie 1, www.noaa.nl, Amersfoort.

Bergman, W.A., 2010: Bladel, Plangebied Lange Trekken. Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (verkennde fase). 's-Hertogenbosch, BAAC-rapport V-09.0401.

Centraal College van Deskundigen (CCvD) Archeologie/SIKB 2006: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1, Gouda.

Berkvens, R., 2010a: Advies Archeologische Monumentenzorg: Beoordeling van een Archeologisch Rapport. Advies Archeologische Monumentenzorg 2010 nr. 26, Eindhoven

Berkvens, R., 2010b: Archeologisch Programma van Eisen. Karterend en waarderend Proefsleuvenonderzoek. Gemeente Bladel – Plangebied Lange Trekken. PvE 2010 – nr. 13, Eindhoven

Oirschot, A., A.C. Jansen, L.S.A. Koesen, 1990: Encyclopedie van Noord-Brabant in 4 delen. Deel 1, Baarn.

Wal, A. ter , 2009: Bladel, Hapert, Kempisch Bedrijvenpark. Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. BAAC rapport A-07.0288 2009.

Weerden, J.F. van der, 2006: Hapert De Pan, Inventariserend Veldonderzoek door middel van proefsleuven. BAAC rapport 05.2647, 's-Hertogenbosch

Winter, J. de, 2006: Hapert - De Vliegert, Inventariserend veldonderzoek d.m.v. proefsleuven. BAAC-rapport 05.197, 's-Hertogenbosch.

8 Begrippenlijst

Verklarende woordenlijst

AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	Zie: ARChEologisch Informatie Systeem.
BAAC	Bureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie
CIS	Zie: Centraal Informatiesysteem.
DO	Definitief onderzoek
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
IVO-P	Inventariserend veldonderzoek-proefsleuven (Zie: Inventariserend Veldonderzoek.)
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
NAP	Normaal Amsterdams Peil (=officieel peilmerk).
PvA	Zie: Plan van Aanpak.
PvE	Zie: Programma van Eisen.
RAAP	Regionaal Archeologisch Archiverings Project
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten.

Begrippenlijst

ARChEologisch Informatie Systeem:

Het huidige, landelijke archeologische informatiesysteem dat door de RCE wordt beheerd. ARCHIS ontsluit het CMA en het CAA Centraal Informatiesysteem).

aard:

archeologische waarde Kenmerk(en) van de betreffende vindplaats (vindplaats type monument).

Allerød tijd:

Korte, relatief warme periode uit het Laat-Glaciaal (Weichselien), ca. 11.800-11.000 jaar geleden.

alle sporenkaart:

Overzichtskaart waarop alle grondsporen zijn aangegeven die bij een opgraving zijn aangetroffen (secundaire veldtekening).

archeologische verwachting:

Het vermoeden over het voorkomen van (de aard, omvang en kwaliteit van) archeologische waarden in het onderzoeksgebied (verwach-

tingskaart, gespecificeerd verwachtingsmodel).

archeologische verwachtingskaart:

Een kaart waarop in vlakken staat aangegeven waar archeologische vindplaatsen kunnen worden verwacht. De kaart is het resultaat van een systematische analyse van relevante gegevens. De analyse is statistisch onderbouwd en wordt uitgevoerd met een GIS.

archeologische waarde:

Vindplaats of vondst met een oudheidkundige waarde. Het betreft hier met name archeologische relict(en) in hun oorspronkelijke ruimtelijke context. Zowel grote complexen/structuren zoals nederzettingsterreinen, als afzonderlijke vondsten kunnen met deze term worden aangeduid (waardering, aard, archeologische waarde).

ARCHIS-melding:

In algemene zin elke melding bij het centraal informatiesysteem (ARCHIS). In wettelijke zin de melding die bij ARCHIS wordt gedaan van de eerste bevindingen van een opgraving, maximaal twee weken na het beëindigen een opgraving. De RACM hanteert hier de term "vondstmelding".

ARCHIS-nummer (= CIS code):

Het landelijke registratienummer ten behoeve van een archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem. Dit nummer dient op alle vondsten en documentatiemateriaal vermeld te worden. De RCE noemt dit het "onderzoekmeldingsnummer" en geeft het af na een Artikel 41-melding. Daarnaast wordt de term ook wel gehanteerd als alternatieve aanduiding voor een waarnemingsnummer.

behoudenswaardigheid:

De resultante van de verschillende stappen van de waardering, waarbij wordt vastgesteld of een vindplaats in principe voor duurzaam behoud in aanmerking komt (waardering, selectie).

C-horizont:

Weinig (C1) of niet (C2) door bodemprocessen veranderd sediment of eventueel verweerd vast gesteente volgend op vast gesteente. Om te worden geclassificeerd als C-horizont

dient het om soortgelijk materiaal te gaan als hetgeen waarin de A- en B-horizonten zijn ontwikkeld.

CIS-Code (= ARCHIS-nummer):

Het landelijke registratienummer ten behoeve van archeologisch onderzoek, uitgegeven door het Centraal Informatiesysteem. Dit nummer dient op alle vondsten en documentatiemateriaal vermeld te worden. De RCE noemt dit het onderzoeksmeldingsnummer, en geeft het af na een Artikel 41-melding.

context- of ensemblewaarde:

De meerwaarde die aan een vindplaats wordt toegekend op grond van de mate waarin sprake is van een landschappelijke en/of archeologische context.

couperen:

Het maken van een of meer verticale doorsneden door een spoor, laag of horizont om de aard, diepte, vullingen, vorm en relaties met andere fenomenen vast te stellen.

dekzand:

Fijnzandige afzettingen die onder koude omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden uit de laatste ijstijd vormen in grote delen van Nederland een 'dek'

enkeerdgronden:

Dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd.

esdek:

Oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten gevolge van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht. In geval van een es is de opgebrachte laag ten minste 50 cm dik. De term es is gangbaar in Noord- en Oost-Nederland. In Midden-Nederland wordt gesproken van enk of eng en in Zuid-Nederland van akker of veld.

fluvioglaciaal:

Door smeltwater (afkomstig van gletsjers) afgezet.

fluvioperiglaciaal:

Door stromend water onder periglaciale omstandigheden afgezet.

formatie:

Een sedimentpakket dat qua herkomst en lithologische samenstelling een eenheid vormt.

gaafheid:

De mate van (fysieke) verstoring van de bodem, zowel in verticale zin (diepte) als in horizontale zin (omvang) (waardering).

geomorfologie:

Verklarende beschrijving van de vormen van de aardoppervlakte in verband met de wijze van hun ontstaan.

glaciaal:

- a) ijstijd: koude periode uit het Pleistoceen;
- b) betrekking hebbende op het landijs.

holoceen:

jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste ijstijd: ca. 8800 jaar v. Chr. tot heden).

herinneringswaarde:

De herinnering die een archeologisch monument oproept over het verleden (waardering).

horizont:

een qua kleur, textuur en wordingsgeschiedenis homogene bodemlaag met karakteristieke eigenschappen.

IKAW:

Indicatieve kaart van archeologische waarden is een door de RACM geproduceerde kaart op landelijk niveau met de verwachte relatieve of absolute dichtheid van (bepaalde) archeologische verschijnselen in de bodem. Hij is gebaseerd op een GIS-analyse met een beperkt aantal variabelen en op expert-judgement (potentiekaart, bureauonderzoek).

in situ:

Latijnse uitdrukking die *in plaats* of *op zijn plaats* betekent. In de archeologie zijn artefacten *situ* wanneer deze zich bij de ontdekking nog op de oorspronkelijke plaats van depositie bevinden, dat wil zeggen de objecten liggen of staan nog precies zo als ze in het verleden zijn achtergelaten.

informatiewaarde:

De betekenis van een monument als bron van kennis over het verleden. De informatiewaarde wordt bepaald door de mate waarin (een opgraving van) het monument een bijdrage kan leveren aan nieuwe kennisvorming over het verleden (waardering).

inventariserend veldonderzoek:

Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld.

laag:

Een laag is een over een meer of minder groot oppervlak vervolgbaar grondeenheid die op archeologische of geologische gronden als eenheid wordt onderscheiden.

middeleeuwen:

De tijdruimte tussen de oudheid en de nieuwe tijd, gewoonlijk gerekend van de val van het West-Romeinse rijk (476) tot de ontdekking van Amerika (1492), ook wel van 500 tot 1500 na Chr.

nederzetting (-sterrein):

Woonplaats; de aard en samenstelling van het in het veld aangetroffen sporen en materiaal wordt geïnterpreteerd als resten van bewoning in het verleden.

neolithicum:

nieuwe steentijd, in Nederland ca. 8800-3700 jaar geleden.

nieuwe tijd:

De tijdruimte tussen de middeleeuwen (1500 na Chr.) en 1900 na Chr.

onderzoeksgebied:

Het geografische gebied waarop het onderzoek betrekking heeft (plangebied).

opgravingsput:

Afzonderlijke werkeenheid binnen een opgraving.

opgravingsvlak:

Kunstmatig niveau waarop grondsporen worden waargenomen, geïnterpreteerd en getekend.

plangebied:

Het gebied waarbinnen de realisering van de planvorming het bodemarchief kan bedreigen onderzoeksgebied).

Plan van Aanpak:

Een door de opdrachtnemer op te stellen plan voor de uit te voeren werken waarmee beoogd wordt aan de vereisten zoals geformuleerd in het Programma van Eisen en/of het ontwerp

te voldoen en de uitwerking hiervan in voorstellen voor een werkwijze waarmee de in het Programma van Eisen en/ of ontwerp geformuleerde resultaatsverwachtingen bereikt kunnen worden.

Pleistocene:

Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatwisselingen van gematigd warm tot zeer koud. Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 v. Chr.).

Pleniglaciaal:

Koudste periode van de laatste ijstijd, het Weichselien, ca. 20.000-13.000 jaar geleden.

proefsleuvenonderzoek:

Opgraving van beperkte omvang op één of meerdere locaties binnen een vindplaats dan wel in de vorm van één of meerdere sleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging, e.d. van grondsporen waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten. Proefonderzoek kan noodzakelijk zijn in het kader van een inventariserend veldonderzoek, maar dient met name ter voorbereiding van de opgraving.

Programma van eisen (PvE):

Door een blijkens het beroepsregister daartoe gekwalificeerd archeoloog opgestelde kennisgeving van het bevoegd gezag aan de initiatiefnemer en eventueel de beoogde uitvoerder, gebaseerd op het selectiebesluit. Het PvE kan een publiekrechtelijk voorgeschreven document en is ook een document dat in het economische verkeer een functie heeft. Op basis daarvan worden onderzoeksopdrachten aanbesteed. In het PvE wordt vastgelegd waaraan archeologische veldprojecten moeten voldoen. De formulering van de inhoudelijke vraagstelling (wat er moet gebeuren) en aanwijzingen voor de praktische uitvoering (hoe het moet gebeuren). Het opstellen en het uitvoeren van het PvE mag niet in één hand belegd zijn, tenzij het PvE is goedgekeurd door het bevoegd gezag. Het PvE geeft de probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats en formuleert de daaruit af te leiden eisen met betrekking tot het uit te voeren werk. Nadat het PvE is opgesteld kan het zijn dat nieuwe feiten en gewijzigde inzichten leiden tot een wijziging van de onderzoeksopzet (incl. uitwerking, conservering). Dit kan het geval zijn tijdens en na afronding van het veldwerk. Voor dergelijke beslissingen is akkoord nodig van het bevoegd gezag die het PvE heeft vastgesteld.

selectieadvies:

Schriftelijk advies aan het bevoegd gezag. Hierin wordt geadviseerd over de behoudenswaardigheid van één of meer vindplaatsen aan de hand van de opgestelde waardering en criteria die gesteld zijn in het archeologische beleid van de betrokken overheid (selectie, bevoegd gezag, archeologisch beleid, waardering).

spoor:

Een (grond)spoor is een ruimtelijk duidelijk begrensbare verschijnsel van antropogene oorsprong (bijvoorbeeld een paalkuil, lijksilhouet of muur) of natuurlijke oorsprong (bijvoorbeeld een boomval). Binnen een spoor kunnen verschillende, duidelijk te onderscheiden eenheden voorkomen.

stratigrafie:

Opeenvolging van lagen in de ondergrond (niet alleen in de bodem)

Romeinse tijd:

De tijdruimte tussen de prehistorie en de middeleeuwen, gewoonlijk gerekend vanaf 12 v.Chr. tot 450 n. Chr.

Usselo-bodem:

Bodemrestant uit het Allerød-interstadiaal.

verstoring:

Aantasting van een gebied met archeologische waarden. Dit verschijnsel kan zich voordoen: door erosie, afgraving of egalisatie, door (diepe) bewerking van de bovengrond, door zetting als gevolg van ophoging, door verdroging en verzuring.

verwachtingskaart:

Een kaart waarop verwachtingen met betrekking tot de situering en mate van voorkomen van nog onbekende vindplaatsen zijn weergegeven in termen van vlakken en zones (potentiekaart, basiskaart, IKAW, archeologische beleidskaart).

vindplaats:

Plaats waar archeologisch materiaal is verzameld of te verzamelen is (ook: site).

waarderen:

Het bepalen van de kwaliteit van: het bodemarchief, van vondstmateriaal of van een monster. Het vaststellen van de kwaliteit van het bodemarchief geschiedt op basis van: - belevingsaspecten (zichtbaarheid en herinneringswaarde), - fysieke criteria (gaafheid en conservering); deze geven de

mate aan waarin archeologische overblijfselen nog intact en in hun oorspronkelijke positie aanwezig zijn, - inhoudelijke criteria (zeldzaamheid, informatiewaarde, context- of ensemblewaarde en representativiteit). De waardering van een vindplaats of een groep van vindplaatsen leidt tot een uitspraak over de behoudenswaardigheid ervan en vormt de basis voor het selectieadvies. Na het verwerken van het vondstmateriaal kan dit worden gewaardeerd om een selectie te kunnen maken van materiaal dat voor deponering in aanmerking komt (selectie materiaal). Monsters worden gewaardeerd teneinde een indruk te krijgen van de diversiteit, kwantiteit en conservering van organische resten (scannen).

waarnemingsnummer:

Landelijk registratienummer, toegekend door het Centraal Informatiesysteem na een vondstmelding.

Weichselien:

Geologische periode (laatste ijstijd, waarin het landijs Nederland niet bereikte), ca. 120.000-10.000 jaar geleden.

zeldzaamheid:

De mate waarin een bepaald type monument schaars is (of is geworden) voor een periode of in een gebied.

Bijlagen

1 ■ Sporenlijst

2 ■ Vondstenlijst

Bijlage 1. Sporenlijst

SPOOR	PUT	VLAK	DIEPTE IN CM'S	BEGIN DATERING	EIND DATERING	AARD SPOOR
1	1	1	0	-	-	laag
2	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
3	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
4	1	1	0	-	-	natuurlijk
5	1	1	0	-	-	laag
6	1	1	7	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
7	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	spitspoor
8	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	spitspoor
9	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
10	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	spitspoor
11	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
12	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
13	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
14	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
15	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
16	1	1	16	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
17	1	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
18	1	1	9	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
19	1	1	0	-	-	laag
20	3	1	0	-	-	laag
21	4	1	0	-	-	laag
22	4	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
23	4	1	0	-	-	laag
24	4	1	0	-	-	laag
25	4	1	0	late middeleeuwen B	nieuwe tijd	greppel
26	4	1	0	-	-	laag
27	4	1	0	recent	recent	recent
28	4	1	0	-	-	laag
29	4	1	0	recent	recent	recent
30	4	1	10	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
31	5	1	0	-	-	laag
32	5	1	0	nieuwe tijd	-	paalkuil
33	5	1	0	recent	recent	recent
34	5	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
35	5	1	15	recent	recent	recent
36	5	1	28	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
37	5	1	12	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
38	5	1	12	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
39	5	1	22	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
40	5	1	42	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
41	5	1	1	recent	recent	recent
42	5	1	19	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
43	5	1	10	recent	recent	recent
44	5	1	12	late middeleeuwen B	nieuwe tijd	greppel
45	5	1	-1	recent	recent	recent
46	5	1	-1	-	-	natuurlijk
47	5	1	-1	recent	recent	recent
48	5	1	-1	recent	recent	recent
49	6	1	0	-	-	laag
50	6	1	0	recent	recent	recent

SPOOR	PUT	VLAK	DIEPTE IN CM'S	BEGIN DATERING	EIND DATERING	AARD SPOOR
51	6	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
52	6	1	0	-	-	vervallen
53	6	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
54	6	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
55	6	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
56	6	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
57	7	1	0	-	-	laag
58	8	1	0	-	-	laag
59	8	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
60	8	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
61	8	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
62	8	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	laag
63	8	1	12	nieuwe tijd	nieuwe tijd	karrenspoor
64	8	1	4	-	-	vervallen
65	8	1	24	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
66	8	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
67	1	1	80	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
68	2	1	0	-	-	laag
69	5	1	48	nieuwe tijd	nieuwe tijd	paalkuil
70	5	1	3	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
71	9	1	0	-	-	laag
72	9	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
73	9	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
74	9	1	0	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
75	10	1	0	-	-	laag
76	10	1	-1	-	-	natuurlijk
77	11	1	16	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
78	11	1	4	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
79	11	1	0	recent	recent	recent
80	11	1	12	nieuwe tijd	nieuwe tijd	greppel
81	11	1	7	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
82	11	1	34	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
83	9	1	0	-	-	laag
84	6	1	6	nieuwe tijd	nieuwe tijd	kuil
85	0	0	0	-	-	-

Bijlage 2. Vondstenlijst

Vondsnummer	put	spoor	subnummer	categorie	rand	wand	bodem	onbekend	fragment	MAI	baksel	bakselsoort	maakwijze	versiering	vorm algemeen	vorm details	begin datering	eind datering
1	4		1	KER	0	0	1	0			ROOD		ged		bord		1550	1900
2	4	2	1	KER	0	1	0	0			ROOD		ged				1600	1900
3	4	11	1	KER	1	0	0	0			ROOD		ged		kom/ kop		1500	1800
4	5	5	1	KER	0	0	0	1			ROOD		ged	gele slib aan binnenzijde ooraanzet	pot?		1700	1900
5	5	14	1	KER	1	0	0	0			ROOD	Oosterhout?	ged		kom	geprofileerde rand	1700	1900
5	5	14	2	KER	1	0	0	0			ROOD	Oosterhout?	ged		sluitpan?	verdikte rechthoekige rand met groef aan de binnenzijde	1700	1900
6	1		1	KER	0	1	0	0			ROOD		ged				1700	1900
7	5	44	1	KER	0	1	1	0			ROOD		ged		standing		1600	1900
8	11	77	1	KER	0	1	0	0			GRUIS		ged				1250	1525
8	11	77	2	KER	0	0	2	0		1	STEEN	52	ged		fles	wschl. P-kruik, standvoet	1675	1750
9	11	82	1	KER	1	2	0	0		1	ROOD		ged		grape	verdikte rand met groef aan de binnen en buitenzijde	1600	1700
9	11	82	2	KER	1	0	0	0			ROOD		ged		bloempot	verdikte afgeplatte rand	1600	1900
10	11	80	1	KER	0	1	0	0			ROOD		ged				1500	1900
11	1	16	1	SXX	0	0	0	0	1									